

К. Ю. Тушко

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та соціально-економічних дисциплін
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького

ПЕДАГОГІЧНІ РЕЗЕРВИ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ВВНЗ ЩОДО ФОРМУВАННЯ ЗДАТНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В КУРСАНТІВ

Автор статті намагається розкрити зміст методичних рекомендацій щодо формування здатності майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії. У вступі проаналізовано значення сформованості здатності до взаємодії в майбутніх офіцерів прикордонної служби.

Основними методичними рекомендаціями є такі: сприйняття професійної взаємодії як невід'ємного та багатогранного компонента професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників; врахування положень діяльнісного, акмеологічного, синергетичного, аксіологічного, системного, особистісно орієнтованого підходів на засадах взаємозалежності та взаємодії; забезпечення інноваційного педагогічного середовища; забезпечення високого рівня здатності до професійної взаємодії на основі змісту таких навчальних дисциплін, як «Соціологія», «Етика професійної діяльності прикордонника», «Педагогіка», «Психологія», «Політичні та економічні системи» тощо; проведення методичних семінарів для викладачів за тематичним спрямуванням щодо здатності до професійної взаємодії; забезпечення підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників поетапно і згідно із спроектованою системою; здійснення постійної діагностики до та після впровадження створеної системи підготовки майбутніх прикордонників до професійної взаємодії; часткове запровадження нелінійних організаційних форм навчання, зокрема й створення модульних навчальних планів з відповідних навчальних дисциплін з метою забезпечення диференціації та індивідуалізації навчання; формування в майбутніх офіцерів-прикордонників суб'єктного досвіду професійної взаємодії, що означає необхідність підготовки лише засвоєнням правил, вимог та стандартів їх професійної взаємодії; забезпечення конструктивно-міжособистісних відносин в освітньому процесі між викладачами та курсантами-прикордонниками, що передбачає зміну статусно-рольових позицій викладачів і курсантів (обидві сторони можуть виступати джерелами інформації, авторами проєктів, тренерами тощо); використання новітніх педагогічних технологій тощо.

Ключові слова: взаємодія, професійна взаємодія, педагогічні резерви, майбутні офіцери-прикордонники, професійна підготовка, система підготовки, прикордонна служба, методичні рекомендації.

Постановка проблеми. Основним завданням Державної прикордонної служби України є організація та здійснення охорони кордону. Це завдання вирішують військовослужбовці-прикордонники як основні представники згаданого правоохоронного відомства українського суспільства. Отже, за якість виконаних задач, ефективність та високі показники щодо функціонування прикордонних підрозділів відповідають їй офіцерські кадри.

Наше дослідження присвячене проблемі підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до здійснення професійної взаємодії. Це означає, що увага буде зосереджена на змісті професійної підготовки майбутніх фахівців, яка нині потребує суттєвого оновлення і врахування актуальності проблеми їх здатності до професійної взаємодії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичний аналіз проблеми формування здатності фахівців до професійної взаємодії дав змогу визначити чималу кількість наукових джерел, що розкривають її значущість та багатогранність.

Період античної епохи представлений основами механічної парадигми процесу взаємодії, яка стала основою для сучасних наукових праць, створених у різних галузях великою кількістю вчених – Б. Ананьєвим [1], В. Бехтерєвим [2], Л. Виготським [4], Н. Волковою [3], Г. Гегелем [5], І. Зимньою [6], І. Кантом [7], О. Коротаєвою [8] та ін.

З огляду на існування широкого спектру відповідних досліджень варто наголосити на тому, що нами не знайдено інформації щодо перспективних можливостей освітнього процесу закладів вищої освіти у забезпеченні процесу формування здатності фахівців до професійної взаємодії.

Мета статті. Метою представленої статті є визначення педагогічних резервів формування здатності майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії.

Виклад основного матеріалу. Протягом певного проміжку часу ми реалізували дослідження проблеми підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії. Уся робота

була здійснена на базі вищого військового закладу освіти – Національної академії Державної прикордонної служби України (далі – НАДПСУ). Це єдиний заклад, що забезпечує підготовку офіцерських кадрів для прикордонних підрозділів. За роки свого існування у ньому побудовано потужну методичну базу, яка уможливило проведення наукових досліджень, подібних нашому.

Представники науково-педагогічного складу намагаються забезпечувати модернізацію змісту професійної підготовки і курсантів-прикордонників, і офіцерів-магістрантів, тому можна впевнено констатувати, що освітній процес у НАДПСУ має значні педагогічні резерви щодо удосконалення професійної підготовки за рівнем бакалавра. У зв'язку із тими напрацюваннями, що створені нами у вивченні проблеми підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії (система підготовки, концепція, педагогічні умови), ми пропонуємо комплекс відповідних методичних рекомендацій. Ці рекомендації будуть у нагоді як представникам науково-педагогічного складу, так і командирам підрозділів, офіцерам у роботі з персоналом тощо.

Розглянемо зміст методичних рекомендацій:

- сприйняття професійної взаємодії як невід'ємного та багатогранного компонента професійної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників;

- врахування положень діяльнісного, акмеологічного, синергетичного, аксіологічного, системного, особистісно орієнтованого підходів на засадах взаємозалежності та взаємодії;

- забезпечення інноваційного педагогічного середовища;

- забезпечення високого рівня здатності до професійної взаємодії на основі змісту таких навчальних дисциплін, як «Соціологія», «Етика професійної діяльності прикордонника», «Педагогіка», «Психологія», «Політичні та економічні системи» тощо;

- проведення методичних семінарів для викладачів за тематичним спрямуванням щодо здатності до професійної взаємодії;

- забезпечення підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників поетапно і згідно із спроектованою системою;

- здійснення постійної діагностики до та після впровадження створеної системи підготовки майбутніх прикордонників до професійної взаємодії;

- часткове запровадження нелінійних організаційних форм навчання, зокрема й створення модульних навчальних планів з відповідних навчальних дисциплін з метою забезпечення диференціації та індивідуалізації навчання;

- формування в майбутніх офіцерів-прикордонників суб'єктного досвіду професійної взаємодії, що означає необмеження підготовки лише

засвоєнням правил, вимог та стандартів їх професійної взаємодії;

- забезпечення конструктивно-міжособистісних відносин в освітньому процесі між викладачами та курсантами-прикордонниками, що передбачає зміну статусно-рольових позицій викладачів і курсантів (обидві сторони можуть виступати джерелами інформації, авторами проєктів, тренерами тощо);

- використання новітніх педагогічних технологій;

- сприйняття викладачами своєї педагогічної місії як суб'єктивного варіанту передачі інформації курсантам-прикордонникам;

- проєктування змісту практичних завдань для майбутніх офіцерів-прикордонників необхідно здійснювати за принципом професійного спрямування та можливостей навчальної дисципліни, а також за різними рівнями складності;

- реалізація основних та супутніх спецкурсів щодо формування здатності до професійної взаємодії;

- використання відповідної системи оцінювання під час проведення основних та супутніх спецкурсів;

- акцентування на практичній орієнтованості змісту навчальних дисциплін;

- підвищення професійної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників;

- запровадження передового зарубіжного досвіду щодо підготовки до професійної взаємодії.

Запропоновані вище методичні рекомендації не є остаточними, проте вони є результатом здійсненої нами науково-пошукової діяльності. За своєю природою гуманітарне знання не може бути остаточним, оскільки воно відображає інформацію про суспільство, а воно постійно розвивається, а тому змінюється [8; 9].

Важливим узагальненням, на нашу думку, є міркування щодо важливості сформованості здатності майбутніх офіцерів-прикордонників до професійної взаємодії. Першочергово необхідно усвідомити, що суспільство є системою взаємопов'язаних та взаємозалежних елементів, які постійно взаємодіють між собою. Ці процеси дають змогу саморегулювати соціум, самозабезпечувати його, втілювати у життя ту чи іншу систему цінностей, але найважливіше – інтегрувати його. Якщо у функціонуванні прикордонного відомства не враховувати ось цей аспект взаємодії, то процеси трансформацій, переходу від відкритого та закритого типу соціального інституту будуть неможливими [11].

Сучасному суспільству притаманні неієрархічні комунікації між соціальними спільнотами (національними, політичними, релігійними тощо), а це сприяє взаємодії за принципом «усі з усіма». Таким чином, взаємодія, зокрема професійна взаємодія, є надзвичайно важливим процесом сучасного суспільства [11].

Цінність взаємодії, зокрема професійної, полягає у прискоренні процесів побудови соціальних організацій, структур та інституцій, які становлять фундамент громадянського суспільства [12].

Висновки та пропозиції. Отже, сутність педагогічних резервів освітнього процесу вищого військового навчального закладу щодо формування здатності до професійної взаємодії в майбутніх офіцерів-прикордонників полягає у важливості впливу на всі елементи спроектованої авторської системи. Ця система сприяє підвищенню рівня сформованості здатності до професійної взаємодії, допомагає забезпечити взаємне функціонування у військовому колективі, а також з іноземними громадянами, з мешканцями прикордоння тощо.

Перспективним напрямом подальших наукових досліджень може бути розробка відповідної методики формування здатності до професійної взаємодії фахівців військових формувань (не лише правоохоронних), а також створення дидактико-технологічного супроводу для відповідних навчальних дисциплін у військових вищих навчальних закладах.

Список використаної літератури:

1. Ананьев Б.Г. Экспериментальная и прикладная психология : сб. ст. Ленинград. Гос. Ун-т. Ленинград : Изд-тво ЛГУ, 1971, 158 с.
2. Бехтерев В.М. Объективная психология. Москва : Наука, 1991 г. 480 с.
3. Волкова Н.П. Педагогіка : посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Видавничий центр «Академія», 2003. 576 с.
4. Выготский Л.С. О психологических системах : собр. соч. : В 6 т. Т.1. Москва : Педагогика, 1982. С. 109–131.
5. Гегель Г.Ф. Феноменология духа. Санкт-Петербург : Наука, 1992. 444 с.
6. Зимняя И.А. Педагогическая психология. Ростов-на-Дону, 1997. 125 с.
7. Кант И. Критика практического разума. Київ : Юніверс, 2004. 240 с.
8. Коротаева О. Хочу, могу, умею! Обучение, погруженное в общение ; Институт психологии РАН. Москва : КСП, 1997. 224 с.
9. Кожушко С.П. Навчання професійної взаємодії студентів-психологів з використанням проектної технології. *Науковий вісник Донбасу*. 2012. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2012_4_30 (дата звернення: 12.10.2019 р.).
10. Осипенко Л.О. Комунікативний процес як цілісна соціокультурна система: соціально-філософський аналіз. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії* : зб. наук. пр. Запоріжжя : Вид-во ЗДІА, 2013. № 54. С. 241–250.
11. Сорокин П. А. Преступление и кара, подвиг и награда. Санкт-Петербург, 1999. 448 с.
12. Парсонс Т. О социальных системах / под ред. В.Ф. Чесноковой и С.А. Белановского. Москва : Академический Проект, 2002, 832 с.

Tushko K. Pedagogical reserves of the education process of the higher education institution for the formation of the ability to professional interaction in the courses

The author of the article tries to reveal the content of the methodological recommendations for forming the ability of future border guards to engage in professional interaction. The introduction analyzes the importance of developing the ability to interact with future border guards.

The main methodological recommendations are as follows: the perception of professional engagement as an integral and multifaceted component of the professional training of future border guards; taking into account the provisions of activity, acmeological, synergistic, axiological, systemic, personality-oriented approaches on the basis of interdependence and interaction; providing innovative pedagogical environment; ensuring a high level of capacity for professional interaction based on the content of such disciplines as "Sociology", "Ethics of professional activity of border guards", "Pedagogy", "Psychology", "Political and economic systems", etc.; conducting methodological seminars for teachers on thematic orientation on the ability to professional interaction; provide for the training of future border guards in stages, in accordance with the designed system; to carry out continuous diagnostics before and after implementation of the established system of preparation of future border guards for professional interaction; partial introduction of non-linear organizational forms of training, in particular the creation of modular curricula for relevant disciplines to ensure differentiation and individualization of learning; formation of subjective experience of professional interaction among future border guards, which means that training is not limited to mastering the rules, requirements and standards of their professional interaction; providing constructive and interpersonal relations in the educational process between teachers and border students, which implies change of status-role positions and teachers and cadets, both parties can act as a source of information, author of projects, trainer, etc.; use of the latest pedagogical technologies and more.

Key words: interaction, professional interaction, pedagogical reserves, future border guards, professional training, system of training, border service, methodological recommendations.